

Nepykite, kad kalbėsiu apie senus laikus. Pasaulį vėl gaubia blausi apokalipsės šviesa, dar neišsisklaidęs paskutinės katastrofos kraujo kvapas ir dulkės, ir jau vėl visu pajėgumu dirba laboratorijos ir fabrikai, kad išsaugotų taiką kurdami naujus ginklus, kuriais galima išsprogdinti visą Žemės rutulį.

Taiką pasauliui! Niekada apie tai nebuvo daugiau kalbama ir niekada dėl to nebuvo mažiau daroma kaip mūsų laikais; niekada nebuvo daugiau netikrų pranašų, daugiau melo, daugiau mirčių, daugiau griuvėsių ir ašarų kaip mūsų amžiuje, dvidešimtame — pažangos, technikos, civilizacijos, masinės kultūros ir masinių žudymų — amžiuje.

Todėl nepykite, jei grįšiu į legendinius metus, kai viltis dar plaukstėsi virš mūsų kaip vėliava ir mes tikėjome tokiais įtartinais dalykais kaip žmogiškumas, teisingumas, pakantumas — ir tuo, kad vieno pasaulinio karo vienai kartai turėtų užtekti kaip pamokos.

I

Antkapių firmos „Heinrichas Krolis ir sūnūs“ kontora užlieta saulės. 1923 metų balandis, verslas eina gerai. Pavasaris mūsų neskriaudžia, mes daug parduodame ir vis labiau dėl to skurstame, bet nieko nepaveiksi — mirtis negailestinga, jos neišvengsi, o žmogiškasis sielvartas reikalauja smiltainio, marmuro, ir jeigu kaltės jausmas arba palikimas didelis, brangaus juodo švediško granito monumentų, poliruotų iš visų pusių. Ruduo ir pavasaris yra geriausi metų laikai prekytojams gedulo reikmenimis — tada žmonių miršta daugiau negu vasarą ir žiemą; rudenį dėl to, kad išsenka gyvybinės galios, o pavasarį — kad jos pabunda ir ima deginti nusilpusį kūną kaip stora dagtis ploną žvakelę. Bent jau taip sako mūsų geriausias agentas, miesto kapinių duobkasys Lybermanas, kuris turėtų apie tuos dalykus išmanyti; jam aštuoniasdešimt, jis yra palaidojęs daugiau kaip dešimt tūkstančių negyvėlių, iš komisinių už paminklus nusipirkęs prie upės namą su sodu ir tvenkinį su upėtakis ir per savo profesiją tapęs rimtu girtuokliu. Mieste jis negali pakęsti tik vieno dalyko — krematoriumo. Jo nuomone, tai nedoras konkurentas. Mes irgi jo nemėgstame. Iš urnų nepasipelnysi.

Pasižiūriu į laikrodį. Tuoj vidurdienis, o kad šiandien šeštadienis, darbą jau baigiau. Užvožiu skardinį gaubtą ant rašomosios mašinėlės, nunešu dauginimo aparatą „Presto“ už firmos, padedu į šalį akmenų pavyzdžius ir išimu iš fiksažo vonelės karių paminklų ir neaiškių kapų puošmenų nuotraukas. Mat esu ne tik firmos reklamos vedėjas, dailininkas ir buhalteris; jau metai, kai aš ir vienintelis kontoros tarnautojas, nors ir neturiu tokio išsilavinimo.

Iš anksto mėgšaudamasis ištraukiu iš stalčiaus cigarą. Tai juodas

braziliškas cigaras. Rytą man jį davė Viurtembergo metalo dirbinių fabriko komivojažierius, kad paskui būtų lengviau įpiršti bronzinių vainikų partiją; taigi cigaras geras. Imu dairytis degtukų, bet jie, kaip beveik visada, kažkur nukišti. Laimė, krosnyje dar dega ugnelė. Susuku dešimties markių banknotą, palaikau jį ugnyje ir prisidegu cigarą. Kūrenti krosnį balandžio pabaigoje iš tikrųjų nėra jokio reikalo; tai tik mano darbdavio Georgo Krolio reklaminis triukas. Jis mano, kad gedintys žmonės, kuriems lemta netekti pinigų, mieliau su jais skirsis šiltame kambaryje negu šaldami. Jau pats gedulas esąs sielos šaltis, o jeigu dar ir kojoms šalta, tada sunku tikėtis, kad gausi gerą kainą. Todėl kontoroje pernelyg karšta, o mūsų agentams kalte įkalta, kad niekada nebandytų sudaryti sutarčių kapinėse, kai šąla ar lyja, — tiktai šiltame kambaryje ir, jeigu įmanoma, pavalgius. Gedulas, šaltis ir badas yra prasti verslo partneriai.

Dešimties markių banknoto nuodegą numetu į krosnį ir atsi-
stoju. Tą pačią akimirką išgirstu, kaip name priešais atsidaro lan-
gas. Man nereikia žiūrėti, ir taip žinau, kas ten darosi. Atsargiai
palinkstu prie stalo, lyg man dar reikėtų pasiknibinėti su rašomąja
mašinėle. O iš tikrųjų slapčia spoksau į veidrodėlį, kurį esu taip
pastatęs, kad matyčiau langą. Tenai, kaip visada, stovi ir rąžosi Liza,
arklių skerdiko Vaceko žmona. Ji tik dabar pakilusi iš patalo. Gatvė
sena ir siaura, Liza mato mus ir mes matome ją, — ji tai žino, todėl
ten ir stovi. Staiga jos plati burna išsišiepia, ji nusijuokia parody-
dama visus dantis ir baksnoja pirštu į veidroduką. Pastebi jį savo
sakališkomis akimis. Man pasidaro pikta, kad esu užkluptas, tačiau
deduosi, jog nieko nepastebėjau, ir nueinu apsigaubęs dūmų de-
besiu į kambario gilumą. Po valandėlės grįžtu. Liza pašaipiai žiūri
į mane. Aš iškišu galvą į gatvę, tačiau nežiūriu į ją ir deduosi, kad
kažkam moju. Liza užkimba ant to kabliuko. Jai pasidaro smalsu,
ji persisveria per langą pažiūrėti, kas ten yra. Tenai nieko nėra. Tad
dabar išsišiepiu aš. Ji pikta baksteli pirštu sau į kaktą ir dingsta.

Net nežinau, kodėl vaidinu tą komediją. Liza yra, taip sakant,

prašmatni moteris, ir aš pažįstu krūvą žmonių, kurie paklotų porą milijonų, kad galėtų kasryt mėgautis tokiu vaizdu. Aš juo irgi mėgaujosi, bet jis mane vis tiek erzina, nes ta tingi kūtvėla, tik per piet išsiritanti iš lovos, pernelyg kliaujasi savo kerais. Jai net neateina į galvą, kad ne kiekvienas iškart nori ropštis su ja į lovą. Apskritai jai tai nelabai svarbu. Ji stovi prie lango su savo juodais tarsi ponio kirpčiukais, įžūliai atkišusi nosį, ir judina krūtis iš pirmarūšio Kararos marmuro, kaip tetulė barškučių kūdikiui prieš veidą. Jeigu turėtų porą oro balionų, rodytų juos su tokiu pat malonumu, o kad yra nuoga, rodo krūtis, ir jai vis tiek. Ji paprasčiausiai džiaugiasi, kad gyvena ir kad visi vyrai dėl jos eina iš proto, bet paskui pamiršta tai ir puola pusryčiauti savo godžia burna. Arklių skerdikas Vacekas tuo tarpu galabija pavargusius senus vežikų kuinus.

Liza vėl pasirodo. Dabar ji su priklijuotais ūsais ir be galo patenkinta savo išmone. Ji atiduoda pagarbą, ir aš suprantu, kad ta begėdiška išdaiga skirta senam kaimynui, atsargos viršilai Knopfui, bet paskui prisimenu, kad Knopfo miegamasis tik su vienu langu, išeinančiu į kiemą. Ir Lizai užtenka proto suprasti, kad jos iš gretimų namų niekas nemato.

Staiga, tarsi kažkur būtų pralaužtos tylos užtvaros, suskamba Marijos bažnyčios varpai. Bažnyčia stovi gatvės gale, ir jos varpų dūžiai griaudėja taip, lyg kristų į kambarį stačiai iš dangaus. Tada pro kitą kontoros langą, išeinantį į kiemą, pamatau, kaip tarsi pamėkliškas melionas praplaukia plika mano darbdavio galva. Kasdienis šventojo Antano gundymas vėl atlaikytas.

Georgui Kroliui tik keturiasdešimt metų, tačiau jo galva jau blizga kaip kėglių tako rutulys. Ji blizga nuo tada, kai jį pažįstu, o nuo to laiko jau praėję daugiau kaip penkeri metai. Ji taip blizga, kad kai mes, tarnaudami viename pulke, tūnojome apkasuose, Georgui buvo duotas specialus įsakymas net tada, kai visai nešaudoma, būti

su šalmu, — mat jo plikė net ir patį romiausią snaiperį masinte masino įsitikinti, ar tai ne milžiniškas biliardo rutulys.

Aš išsitempiu ir raportuoju:

— Firmos „Krolis ir sūnūs“ štabas ir priešo sekimo punktas. Įtartinas dalinių judėjimas arklų skerdkio Vaceko rajone!

— Aha! — sako Georgas. — Liza daro rytinę mankštą. Laisvai, grandini Bodmeri! Kodėl jūs rytais be akidangčių kaip kavalerijos orkestro arklys ir tokiu būdu nesaugote savo nekaltybės? Nejau nežinote trijų svarbiausių gyvenime dalykų?

— Iš kur man žinoti, pone vyriausiasis prokurore, jeigu aš tik mokausi gyventi?

— Dora, naivumas ir jaunystė! — sako Georgas. — Jeigu kartą tai prarandi, niekada neatgausi! Ir nieko nėra blogiau už patirtį, senatvę ir šaltą protą!

— Skurdas, negalia ir vienatvė, — atsakau aš ir atsistuju laisvai.

— Tai tiktai kiti patirties, senatvės ir paklydimo sinonimai.

Georgas ištraukia man iš burnos cigarą, trumpai jį apžiūri ir kaip peteliškių kolekcionierius nustato pavadinimą.

— Grobis iš metalo dirbinių fabriko.

Jis išsitraukia iš kišenės dailiai aprūkusį jūros putų kandiklį, įkiša į jį cigarą ir rūko.

— Aš neturiu nieko prieš cigaro konfiskavimą, — sakau. — Tai šiurkšti prievarta, tačiau tu, kaip buvęs puskarininkis, daugiau nieko ir nemoki. Tik kam tas kandiklis? Aš juk ne sifilitikas.

— O aš ne homoseksualas.

— Georgai, — sakau, — per karą tu su mano šaukštu valgydavai žirnieneį, kai aš jos nukniaukdavau virtuvėje. O tas šaukštas buvo laikomas mano purvino bato aule ir niekada neplaunamas.

Georgas apžiūrinėja cigaro pelenus. Jie balti kaip sniegas.

— Karas baigėsi prieš ketverius su puse metų, — dėsto jis. — Tada mes per didžiulę nelaimę tapome žmonėmis. Šiandien per begėdišką turto vaikymąsi vėl virtome plėšikais. Kad tai paslėptu-

me, mums vėl reikia tam tikrų manierų laiko. Ergo! Bet ar tu neturi dar vieno cigaro? Metalo dirbinių fabrikas niekada nebandytų papirkti firmos vienu cigaru.

Aš paimu iš stalčiaus antrą cigarą ir atiduodu jam.

— Protas, patirtis ir amžius vis dėlto, atrodo, šio to verti, — sakau.

Jis išsišiepia ir įteikia man už tai cigarečių dėžutę, kurioje jau nėra šešių.

— Kas dar naujo? — klausia.

— Nieko. Klientų nebuvo. Bet man būtinai reikia, kad padidintum algą.

— Ir vėl? Juk tiktai vakar padidinau!

— Ne vakar, o šįryt devintą. Sumauti aštuoni tūkstančiai markių. Aišku, šįryt devintą tai dar buvo šis tas. O dabar paskelbtas naujas dolerio kursas, ir už tiek aš negaliu nusipirkti net naujo kaklaraiščio, nebent butelį pigaus vyno. Tačiau man reikia kaklaraiščio.

— O koks dabar dolerio kursas?

— Šiandien perpiet — trisdešimt šeši tūkstančiai markių. O šįryt dar buvo trisdešimt tūkstančių.

Georgas Krolis apžiūrinėja savo cigarą.

— Trisdešimt šeši tūkstančiai! Greitis kaip dulkinantis triušiams! Kuo tai baigsis?

— Visuotiniu bankrotu, pone feldmaršale, — atsakau. — Bet kol kas reikia gyventi. Ar atsinešei pinigų?

— Tiktai mažą lagaminėlį šiandienai ir rytojui. Tūkstantinių, dešimttūkstantinių ir netgi keletą pakelių senų mielių šimtinių. Maždaug penki svarai popierinių pinigų. Infliacija dabar tokia didelė, kad Valstybės bankas nespėja spausdinti. Naujosios šimtatūkstantinės išėjo tik prieš dvi savaites — o dabar jau greitai turės spausdinti milijonines. Kada mes prieisime iki milijardų?

— Jeigu taip ir toliau bus, po poros mėnesių.

— Dieve mano! — atsidūsta Georgas. — Kur dingo tie puikūs ramūs 1922 metų laikai? Tada doleris per metus pakilo tik nuo dviejų šimtų penkiasdešimties iki dešimties tūkstančių. Ką jau kalbėti apie 1921 metus — infliacija buvo vos kokie sumauti trys šimtai procentų.

Aš pasižiūriu pro langą į gatvę. Liza dabar stovi priešais su šilkinIU chalatU, išmargintu papūgėlėmis. Pakabinusi ant lango rankenos veidrodi, ji šukuoja savo karčius.

— Pasižiūrėk į ją, — sakau aš su kartėliu. — Ji nei sėja, nei pjauna, o dangiškas tėvas vis tiek ją maitina. To chalato vakar dar neturėjo. Kiek šilko! O aš negaliu sukrapštyti kaklaraiščiui.

Georgas nusišaipto:

— Kadangi tu kukli epochos auka, o Liza išskleidusi visas bures lekia Vokietijos infliacijos bangomis. Ji yra spekuliantų Gražioji Elena. Iš paminklų dabar neprakusi, sūnau. Kodėl nesimeti į silkų ar akcijų sritį kaip tavo draugas Vilis?

— Todėl kad aš sentimentalus filosofas ir esu ištikimas paminklams. Tai kaip bus su papildinimu? Ir filosofams reikia šiokių tokių lėšų garderobui.

— Ar negali to kaklaraiščio nusipirkti kitą dieną?

— Rytoj sekmadienis. Ir man jo kaip tik reikia rytoj.

Georgas atsineša iš prieškambario lagaminą su pinigais. Įkiša ranką ir ištraukęs meta man du pakelius pinigų.

— Ar užteks?

Matau, kad ten daugiausia šimtinės.

— Duok bent puskilogramį tų tapetų, — sakau. — Čia bus daugiausia penki tūkstančiai. Spekuliantai katalikai tiek deda ant aukų lėkštės per mišias ir dar gėdijasi savo šykštumo.

Georgas pasikaso pliką pakaušį — atavistinis gestas, šiuo atveju beprasmis. Ji atkiša man trečią pakelį.

— Ačiū Dievui, kad rytoj sekmadienis, — sako jis. — Sekmadieniais niekas neskelbia dolerio kurso. Vieną savaitės dieną

infliacijos nebūna. Dievas tikrai apie tai nepagalvojo, kai kūrė sekmadienį.

— O kaip mums sekasi? — klausiu. — Ar mes bankrutavę, ar klestime?

Georgas giliai įtraukia dūmo per savo jūros putų kandiklį.

— Manau, kad šiandien Vokietijoje to niekas nežino. Netgi dieviškasis Stinesas. Taupytojai, aišku, žlugę. Darbininkai ir iš atlyginimo gyvenantys asmenys taip pat. Dauguma smulkiųjų verslininkų irgi, nors patys to nežino. Užtat gerai tiems, kurie turi valiutos, akcijų ir stambių realių vertybių. Taiigi ne mums. Ar tau užtenka tokio paaiškinimo?

— Realių vertybių? — aš pažvelgiu pro langą, kur stovi mūsų sandėlis. — Mes jų turime išties nedaug. Beveik viskas iš smiltainio ir ketaus. O marmuro ir granito tik truputis. Ir tą truputį, kurį turime, tavo brolis parduoda nuostolingai. Būtų geriausia, jei iš mūsų niekas išvis nieko nepirktų, ką?

Georgui nereikia atsakyti. Lauke pasigirsta dviračio skambutis. Ant senų laiptų subilda žingsniai. kažkas valdingai kosteli. Tai firmos bendrasavininkis Heinrichas Krolis jaunesnysis, mūsų susirūpinimo objektas.

Heinrichas — nedidukas drūtas vyras šiaudų spalvos ūsais ir dulketomis dryžuotomis kelnėmis, apačioje susegtomis dviratininko spaustukais. Jo akys su šiokia tokia panieka nužvelgia Georgą ir mane. Mes jam esame kontoros kumeliai, dykinėjantys per dienų dienas, o jis — veiklos žmogus, palaikantis firmos ryšius su pasauliu. Jis niekad nepailsta. Rytui brėkstant kasdien keliauja į geležinkelio stotį, o paskui dviračiu mina į tolimiausius kaimus, jeigu mūsų agentai, duobkasiai arba mokytojai, būna pranešę, kad esama lavono. Jis gan paslankus, o apkūnumas kelia pasitikėjimą; todėl uoliai jį palaiko rytą ir vakare būtinai išlenkdamas bokalą alaus.

Ūkininkai mėgsta mažus dručkus, o ne perkarusius ilgšius. Savo daro ir kostiumas. Jis rengiasi kitaip nei konkurento Šteinmejerio agentai juodais surdutais ar Holmano ir Kloco komivojažieriai paprastais mėlynais kostiumais, — pirmųjų apdaras pernelyg rėžia akį, o antrųjų pernelyg neutralus. Heinrichas Krolis vilki ankštą vizitinį kostiumą — dryžuotos kelnės ir Marengo vilnos švarkas, senamadiška kieta stačia apykaklė su atlenktais kampais ir neryškus kaklaraištis su daug juodos spalvos. Prieš dvejus metus užsisakinėdamas kostiumą jis truputį dvejojo; manė, kad jam galbūt geriau tiktų trumpas paltas, bet paskui atsisakė tos minties dėl žemo ūgio. Ir gerai padarė; Napoleonas taip pat būtų kvailai atrodęs su skelta uodega. Taip apsitaisęs Heinrichas Krolis dabar atrodo lyg kuklus Dievo durininkas — kaip tik tai, ko reikia. Dviratininko spaustukai teikia jo pavidalui jaukų, bet rafinuotą bruožą — apie žmones, kurie vaikšto su jais, manoma, kad iš jų galima pigiau nusipirkti.

Heinrichas nusiima skrybėlę ir nusišluosto nosine kaktą. Lauke palyginti vėsu, tad jis neprakaituoja; taip daro vien todėl, kad parodytų, kaip sunkiai pats dirba ir kokie dykaduoniai mes.

— Pardaviau paminklą su kryžiumi, — sako su apsimestiniu kuklumu, už kurio justis begarsis triumfo klyksmas.

— Kokį? Tą mažą marmurinį? — viltingai klausiu aš.

— Didelį, — dar kukliau atsako Heinrichas ir įsispoksą į mane.

— Ką? Tą iš švediško granito su dvigubu cokoliu ir bronzinėmis grandinėmis?

— Tą! O gal mes turime dar vieną?

Heinrichas aiškiai mėgaujasi savo kvailu klausimu, mano, kad tai sarkastiško humoro viršūnė.

— Ne, — atsakau. — Kito mes neturime. Ir čia visa bėda! Jis buvo paskutinis. Gibraltaro uola.

— Ir už kiek tu jį pardavei? — dabar klausia Georgas Krolis. Heinrichas atsitiesia.

— Už tris ketvirčius milijono, be įrašo, atvežimo išlaidų ir tvorėlės. Už tai gausime atskirai.

— Viešpatie! — vienu metu ištariame mudu su Georgu.

Heinrichas arogantiškai mus nužvelgia; taip kartais žvelgia nugaišusios menkės.

— Kova buvo sunki, — pareiškia jis ir kažkodėl vėl užsivožia skrybėlę.

— Norėčiau, kad tu ją būtum prakišęs, — sakau aš.

— Ką?

— Prakišęs! Tą kovą!

— Ką? — pakartoja suirzęs Heinrichas.

Man lengva jį išmušti iš vėžių.

— Jis norėtų, kad tu būtum jo nepardavęs, — sako Georgas Krolis.

— Ką? Kas čia dabar vėl? Po velnių, žmogus plūkiesi nuo ryto iki vakaro, puikiai parduodi, o paskui tave šitoje skylėje sutinka su priekaištais! Patys kada nors nueikite į kaimus ir pabandykit...

— Heinrichai, — švelniai nutraukia jį Georgas. — Mes žinome, kaip tu ari. Bet mes gyvename tokiu metu, kai parduodamas patiri nuostolį. Pas mus jau nebe pirmi metai infliacija. Nuo karo pradžios. O šiais metais ji siautėja kaip greitoji džiova. Todėl skaičiai nieko nereiškia.

— Aš pats tai žinau. Aš ne idiotas.

Niekas jam neatsako. Tiktai idiotai taip kalba. Ir jiems prieštarauti beprasmiška. Aš žinau tai iš savo beprotnamyje leidžiamų sekmadienių. Heinrichas išsitraukia užrašų knygelę.

— Antkapis su kryžiumi mums kainavo penkiasdešimt tūkstančių markių. Tad manyčiau, kad trys ketvirčiai milijono — neblogas pelnas.

Jis vėl pliuškenasi sarkazmo vandenyse. Mano, kad jį reikia nukreipti į mane, nes aš — buvęs mokytojas. Mokytojavau tuojau po karo viename atokiame kaime tarp miškų, devynis mėnesius

mokiau vaikus, paskui pabėgau, vejamas vienatvės kaip staugiančio šuns.

— Dar didesnis pelnas būtų buvęs, jeigu vietoj puikaus antkapio su kryžiumi būtumėte pardavęs tą prakeiktą obeliską, kur stovi priešais langą, — sakau. — Jį prieš šešiasdešimt metų kurdamas firmą išvis pigiai nupirko jūsų velionis tėvas — pasak legendos, maždaug už penkiasdešimt markių.

— Obeliską? Ką bendra turi obeliskas su šiuo sandėriu. Obelisko neparduosi, tai aišku net vaikui.

— Taigi, — sakau. — Jo nebūtų gaila. O kryžiaus gaila. Mums teks jį atpirkti už didelius pinigus.

Heinrichas Krolis ima tankiai šnupuoti. Jo stora nosis priaugusi polipų ir ji greitai užsikemša.

— Gal dar imsite aiškinti, kad už antkapį su kryžiumi dabar reikia mokėti tris ketvirčius milijono?

— Mes tai greitai sužinosime, — sako Georgas Krolis. — Rytų čia bus Ryzenfeldas. Mums reikia duoti užsakymą Odenvaldo granito skaldykloms; sandėlyje beveik nieko nelikę.

— Dar turime obeliską, — klastingai įsiterpiu aš.

— Kodėl jūs pats jo neparduodate? — dusdamas iš pykčio klausia Heinrichas. — Ak šitaip, Ryzenfeldas rytoj atvažiuoja; gerai, tada aš liksiu čia ir pats su juo šnektelėsiu! Tada pamatysim, kokios tos kainos!

Mudu su Georgu susižvalgome. Mes žinome, kad negalima Heinricho leisti prie Ryzenfeldo, net jei tektų jį nugirdyti ar pripilti ricinos aliejaus į jo rytmetinį bokalą. Šis doras senamadiškas prekeivis mirtinai įkyrėtų Ryzenfeldui karo prisiminimais ir istorijomis iš senų gerų laikų, kai markė dar buvo markė, o ištikimybė — garbės ženklas, kaip taikliai yra pasakęs mūsų mylimas feldmaršalas. Heinrichas labai vertina tokias banalybes, o Ryzenfeldas — ne. Ryzenfeldui ištikimybė — kai kiti daro tai, kas mums naudinga; o mes darome tai, kas naudinga mums.

— Kainos keičiasi kasdien, — sako Georgas. — Apie tai neverta kalbėti.

— Taip? Tai gal manai, kad aš per pigiai pardaviau?

— Kaip žiūrėsi. Ar pinigus atvežei?

Heinrichas spokso į Georgą.

— Atvežiau? Kaip aš galėjau atvežti pinigus, jeigu mes dar nepristatėme prekės? Tai juk neįmanoma!

— Tai nėra neįmanoma, — prieštarauju. — Priešingai, netgi labai įprasta. Tai vadinama išankstiniu apmokėjimu.

— Išankstiniu apmokėjimu? — Heinricho stora knabė paniekinamai trūkteli. — Ką jūs, mokytojęli, apie tai suprantate? Kaip galima mūsų versle reikalauti sumokėti iš anksto? Kai dar vainikai ant kapo nenuvytę, jūs reikalausite iš gedinčių giminių sumokėti už tai, kas dar nepristatyta?

— Žinoma! Kada gi daugiau? Jie tada silpni ir greičiau duos.

— Tada jie silpni? Ką jūs kalbate! Tada jie kietesni už plieną. Po išlaidų gydytojui, karstui, gėlėms, šermenims jūs negausite nė dešimties tūkstančių avanso, jaunikaiti! Žmonėms pirma reikia atsigauti! Tai, ką užsako, jie pirma turi pamatyti kapinėse, ir tik tada moka, o ne išvydę katalogo puslapyje, net jei paminklas tenai jūsų pieštas kinišku tušu ir su paaukuotais įrašais.

Dar vienas Heinricho išpuolis prieš mane! Aš į tai nekreipiu dėmesio. Teisybė, aš ne tik nupiešiau mūsų katalogo paminklus ir padauginau „Presto“ aparatu — dėl didesnio poveikio nuspalvinau ir suteikiau jiems „nuotaiką“: aplink gluosniai svyruokliai, našlaičių lysvės, kiparisai ir gėles laistančios našlės su gedulingais šydais. Konkurentai mirė iš pavydo, kai mes pateikėme tokią naujovę; jie nieko neturėjo, tik sandėlyje nufotografuotus antkapius, net pats Heinrichas labai gyrė tą idėją, ypač kad buvo panaudoti aukso dažai. Mat aš, kad įspūdis būtų stipresnis, papuošiau nupieštus ir nuspalvintus paminklus pokoste ištirpinto aukso folijos užrašais. Gerai tada pasismaginau; kiekvieną, kurio negalėjau pakęsti, pa-

siųsdavau į anapilį ir nupiešdavau jam antkapį — pavyzdžiui, savo puskarininkui iš rekrūtų laikų, kuris šiandien smagiai tebegyvena, sukūriau tokį įrašą: „Čia ilsisi policininkas Karlas Fliumeris, miręs po begalinių sunkių kančių ir netekęs visų savo artimųjų, išėjusių į aną pasaulį pirma jo.“ Jis, beje, būtų to vertas — tas šunsnukis mane taip ūdijo, o fronte buvo dusyk pasiuntęs į žvalgybą, iš kur aš tik per stebuklą grįžau gyvas. Kaipgi tad jam nelinkėsi tokių bėdų!

— Pone Kroli, — sakau aš, — leiskite man darsyk trumpai paaiškinti mūsų gyvenamojo meto esmę. Tie principai, kuriuos jūs įgijote jaunystėje, yra kilnūs, tačiau šiandien jie veda į bankrotą. Pinigų dabar gali uždirbti kiekvienas, o išlaikyti jų vertės negali beveik niekas. Svarbu ne perduoti, o nupirkti ir kuo greičiau gauti pinigų už tai, kas perduota. Mes gyvename realių vertybių epochoje. Pinigai yra iliuzija; kiekvienas tai žino, tačiau daugelis vis tiek dar netiki. Todėl pinigų vertė toliau kris, kol bus pasiektas absoliutus nulis. Žmogus gyvena remdamasis septyniasdešimt penkais procentais fantazijomis ir tik dvidešimt penkais procentais faktais, tuo jis stiprus ir sykiu silpnas, ir todėl šiame velniškame skaičių šokyje vis dar yra laiminčiųjų ir prakišančiųjų. Mes žinome, kad negalime būti absoliutūs laimėtojai; bet nenorime būti ir visiškai prakišikai. Po dviejų mėnesių tie trys ketvirčiai milijono, už kuriuos jūs šiandien pardavėte paminklą, bus verti ne daugiau kaip šiandien penkiasdešimt markių. Todėl...

Heinrichas išrausta kaip burokas. Jis pertaria mane.

— Aš ne idiotas, — pareiškia jis antrąkart. — Ir man nereikia jūsų kvailų paskaitų, apie praktinį gyvenimą išmanau geriau negu jūs. Ir aš verčiau garbingai žūsiu negu imsiuosi visokių įtartinų spekuliantiškų fokusų, kad išlikčiau. Kol esu firmos prekybos vadovas, viskas bus daroma po senovei, ir taškas! Aš žinau, ką žinau, iki šiol viskas ėjo gerai ir toliau taip eis! Kaip negražu neleisti žmogui pasidžiaugti pavykusiu sandėriu! Kodėl jūs nelikote tuo sumautu mokytoju?

Jis čiumpa skrybėlę ir išeidamas garsiai trenkia durimis. Mes matome, kaip jis savo kreivomis kojomis plumpina per kiemą, pušiau kariškai, su dviratininko spaustukais klešnėse. Jis žygiuoja į savo nuolatinę vietą Blumės užėjoje.

— Jis nori turėti malonumą iš verslo, tas buržuazinis sadistas! — sakau aš piktai. — To dar trūko! Kaip mūsų versle apsieiti be pamaldaus cinizmo, jeigu norime išsaugoti sielą? O tas veidmainis nori patirti malonumą iš machinacijų su numirėliais ir dar laiko tai savo prigimtinė teise!

Georgas nusijuokia.

— Imk savo pinigus ir einam iš čia. Tu, rodos, norėjai nusipirkti kaklaraištį? Tad pirmyn! Šiandien algos tau niekas daugiau nebedidins!

Jis paima lagaminą su pinigais ir nerūpestingai pastato kambaryje šalia kontoros. Aš sukišu savo pinigus į krepšį su užrašu: „Kerelio konditerija, rinktiniai kepiniai, pristatome ir į namus.“

— Ar Ryzenfeldas tikrai atvažiuos? — klausiu.

— Taip, jis telegrafavo.

— O ko jam reikia? Pinigų? Ar ką nors parduoti?

— Pamatysim, — sako Georgas ir užrakina kontorą.